

**СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТУПЕНЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ
ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ ЖИТЛОВИМИ УМОВАМИ**

В. С. Шишкін,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України*

Анотація. У статті зроблено спробу оцінити зв'язок між змінами суб'єктивного задоволення житловими умовами та об'єктивними його характеристиками. Для цього визначено основні показники, що оцінюють кількісні та якісні характеристики житла. Виконано комплексне дослідження їх динамічних змін та відповідності тенденціям ступеня задоволеності наявними житловими умовами. Визначено основні проблеми житлових умов домогосподарств України, що потребують негайного вирішення.

Ключові слова: житлові умови, кількісні характеристики житла, якісні характеристики житла, ступінь задоволеності житлом, комплексна оцінка.

Аннотація. В статье сделана попытка оценить связь между изменениями субъективного удовлетворения жилищными условиями и объективными его характеристиками. Для этого определены основные показатели, оценивающие количественные и качественные характеристики жилья. Выполнено комплексное исследование их динамических изменений и соответствия тенденциям степени удовлетворенности существующими жилищными условиями. Определены основные проблемы жилищных условий домохозяйств Украины, требующие немедленного решения.

Ключові слова: жилищные условия, количественные характеристики жилья, качественные характеристики жилья, степень удовлетворенности жильем, комплексная оценка.

Abstract. The article attempts to evaluate the association between changes in subjective satisfaction with living conditions and its objective characteristics. To this end the basic indicators of the quantitative and qualitative characteristics of housing are assessed. A comprehensive study of their dynamic changes and how these trends are consistent with trends in the degree of satisfaction of existing housing conditions is made. The main problem of the living conditions of Ukrainian households requiring immediate solutions is assessed.

Keywords: housing conditions, quantitative characteristics of housing, qualitative characteristics of housing, satisfaction with housing, complex estimation.

Постановка проблеми. Житлові умови населення є одним із базових аспектів рівня життя. На відміну від рівня реальних поточних доходів, які за сприятливих економічних умов можна суттєво підвищити протягом двох-трьох років, покращення житлових умов – це процес більш довготривалий. Необхідно зауважити, що задоволення населення житловими умовами залежить від двох факторів: 1) власне кількісних та якісних характеристик житла; 2) стандартів житлових умов, що склалися на сучасному етапі розвитку суспільства. У світі, що динамічно змінюється, стандарти житла також мають тенденцію до швидких змін. Отже, ступень задоволеності населення житловими умовами може знижуватися навіть за покращення характеристик наявного житлового фонду. Оцінка динаміки основних характеристик житла населення у розрізі місця проживання та ступеня задоволення власним житлом дозволить визначити, вплив якого з вищенаведених факторів є більш важливим для сучасного українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню динамічних та структурних змін житлових умов населення України та рівня задоволення власними житловими умовами присвячено дуже багато публікацій. Найбільш ретельно динамічні та структурні зрушення житлових умов населення України висвітлено у монографії [4]. Головним надбанням цієї публікації є аналіз довготривалих рядів динаміки різних показників житлових умов населення. У монографії за редакцією В. Новікова [8] досліджується вплив соціальних трансформацій на житлове забезпечення населення України. Варто згадати працю Ю. Манцевича [2], важливість якої полягає у комплексному аналізі житлових умов населення країни та спробі оцінити перспективи їх змін. І. Прокопа [3] та В. Черніченко [9] досліджують особливості формування та зміну житлових умов сільського населення. О. Ковалевська [1] доводить, що житлові умови є базовою характеристикою якості життя населення України на сучасному етапі розвитку.

Метою дослідження є комплексна оцінка динамічних змін житлових умов населення України та їх зв'язку з рівнем задоволення власним житлом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Житлові умови населення – складна економічна категорія, яка оцінюється за допомогою великої кількості показників. У цій роботі будуть використані лише ті, які, на думку автора, дозволять більш точно визначити зміни у житлових умовах населення за останні роки. Так, важливою характеристикою є тип житла. У 2010 році 47,4% домогосподарств країни мешкали в окремій квартирі, ще 45,3% – в індивідуальному будинку. Тобто більше 90% домогосподарств мали окреме житло. У 2016 році частка домогосподарств, що мешкали в окремому житлі, навіть збільшилася, а найпоширенішим типом житла став індивідуальний будинок (табл. 1, за даними [6; 7]). Зростання частки домогосподарств, які мешкають у гуртожитку, є наслідком війни на сході України: значна частина переселенців мешкає саме у гуртожитках..

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств України за типом житла, %

Тип житла	Усього		Міські поселення		Сільська місцевість	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Окрема квартира	47,4	46,7	66,5	66,7	4,5	5,6
Комунальна квартира	0,6	0,5	0,9	0,8	0,1	0,0
Індивідуальний будинок	45,3	47,3	24,3	25,3	92,2	92,5
Частина індивідуального будинку	4,0	2,3	4,4	2,4	3,2	1,9
Гуртожиток	2,7	3,2	3,9	4,8	0,0	0,0
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Кількість домогосподарств, тис.	17050,3	15033,4	11788,0	10109,4	5262,3	4924,0

Той факт, що більшість домогосподарств України стали мешкати у індивідуальному будинку, пояснюється розширенням міських поселень. Порівняно з 2010 роком частка таких домогосподарств збільшилася на один відсотковий пункт. Дещо зросла частка сільських домогосподарств, які мешкають у окремій квартирі: з 4,5% у 2010 році до 5,6% у 2016 (див. табл. 1). Це зумовлено насамперед збільшенням багатоповерхового будівництва у сільській місцевості, особливо там, де вона наближена до великих міст. Тобто на тлі високого рівня забезпечення окремим житлом за даними 2010 року у 2016 році ситуація покращилася, незважаючи на складну політичну та соціально-економічну ситуацію в країні.

Важливою характеристикою є достатній житловий простір, який зазвичай оцінюється двома показниками: кількістю кімнат та розміром житлової площі. У 2010 році 14,4% домогосподарств мешкали у однокімнатному помешканні, 36,8% – у двокімнатному, 33,0% – у трикімнатному, а 15,8% проживали у помешканні з чотирма та більше кімнатами (табл. 2, за даними [6; 7]). У 2016 році частка домогосподарств, які мешкають у однокімнатному та двокімнатному житлі, скоротилася й відповідно зросла частка домогосподарств, що мають житло з більшою кількістю кімнат.

Таблиця 2

Розподіл житла домогосподарств України за кількістю кімнат, %

Кількість кімнат	Усього		Міські поселення		Сільська місцевість	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Одна кімната	14,4	12,7	18,6	16,9	5,2	4,1
Дві кімнати	36,8	33,7	38,0	36,1	33,9	28,7
Три кімнати	33,0	36,0	31,5	34,8	36,5	38,7
Чотири і більше кімнат	15,8	17,6	11,9	12,2	24,4	28,5
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Зрозуміло, що важливе значення має не лише кількість кімнат, а й їх навантаження людьми. За розрахунками автора, виконаними за даними обстеження умов життя домогосподарств України, у 2010 році 35,5% домогосподарств мали навантаження менше однієї особи на кімнату, 28,2% – одну особу на кімнату, 29,8% – дві особи на кімнату та 6,6% – більше двох осіб на кімнату. За даними 2016 року такі розрахунки провести поки що неможливо, але, зважаючи на збільшення кімнатності житла та зменшення чисельності населення, може з упевненістю казати про покращення ситуації і за цим показником.

Збільшення кількості кімнат у житлі домогосподарств України відбулося як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості. Так, у 2016 році частка міських домогосподарств, що мешкають у трикімнатній квартирі, зросла на 3,3 в. п. і становила 34,8%. У сільській місцевості найбільше зросла частка домогосподарств, які мають у своєму житлі чотири кімнати та більше – з 24,4% у 2010 році до 28,5% у 2016 році, тобто на 4,1 в. п.

У 2010 році майже 10% домогосподарств мали житлову площу менше ніж 7,5 м² на одну особу, тобто мали право на безкоштовне поліпшення своїх житлових умов. Взагалі у 2010 році 41,8% домогосподарств не мали соціальної норми житла 13,65 м² на особу. У 2016 році ситуація дещо покращилася: частка домогосподарств, що мають право на безкоштовне поліпшення своїх житлових умов, скоротилася на 1,6 в. п. Частка домогосподарств, що не мають соціальної норми житла у розрахунку на одну особу, скоротилася ще більше – на 3,4 в. п. (табл. 3, за даними [6; 7]). Незважаючи на це середній розмір житлової площі на одну особу в Україні знаходиться на дуже низькому рівні.

Таблиця 3

Розподіл домогосподарств за розміром житлової площі на одну особу, %

Розмір житлової площі на одну особу	Усього		Міські поселення		Сільська місцевість	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
До 7,5 м ²	9,9	8,3	11,3	9,8	6,6	5,1
7,5 м ² – 9,0 м ²	6,4	5,7	6,6	5,7	6,0	5,9
9,01 м ² – 13,65 м ²	25,5	24,4	27,0	27,1	22,1	18,9
понад 13,65 м ²	58,2	61,6	55,1	57,4	65,3	70,1
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Середній розмір житлової площі на одну особу, м ²	15,1	16,0	14,3	15,0	17,0	18,0

У сільській місцевості розмір житлової площі суттєво перевищує відповідне значення для міських поселень. Так, у 2010 році частка домогосподарств з житловою площею менше 7,5 м² на одну особу тут складала 6,6% проти 11,3% у міських поселеннях. Частка домогосподарств, забезпечених житловою площею понад соціальну норму, була майже на

10 в. п. більше. У 2016 році різниця між містом та селом щодо найменш забезпечених домогосподарств залишилася без змін, а щодо частки домогосподарств, що мають житлову площу на одну особу більше соціальної норми, навіть зросла та склала 12,7 в. п. (див. табл. 3).

Аналізуючи житлові умови населення, неможливо не торкнутися їх якісної характеристики, а саме, обладнання зручностями. У 2010 році центральним опаленням було забезпечено 41,4% житла домогосподарств, водогоном – 71,9%, каналізацією – 70,8% та гарячим водопостачанням – 32,8% (табл. 4, за даними [6; 7]).

Таблиця 4

Обладнання житла домогосподарств окремими видами зручностей, %

Зручності	Усього		Міські поселення		Сільська місцевість	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Центральне опалення	41,4	37,5	59,1	55,3	1,5	0,9
Індивідуальна система опалення	37,3	45,1	31,3	37,1	50,7	61,5
Водогін	71,9	79,0	90,1	93,4	31,0	49,5
Каналізація	70,8	78,4	89,1	92,9	29,8	48,5
Гаряче водопостачання	32,8	39,2	45,4	51,5	4,7	13,7
Газова колонка	15,0	15,8	18,4	17,8	7,4	11,8
Централізоване газопостачання	74,4	78,1	84,2	85,0	52,4	63,9
Балонний газ	15,7	11,4	5,2	3,8	39,1	27,0
Електроплита підлогова	4,7	5,8	6,6	7,9	0,3	1,6
Ванна або душ	66,3	74,8	84,8	90,2	24,9	43,3
Телефон	51,8	29,9	62,9	36,0	27,0	17,4
Сміттєпровід	14,7	13,5	21,3	20,0	0,0	0,2

У 2016 році ситуація з обладнанням житла зручностями суттєво покращилася. Так, забезпечення водогоном збільшилося на 8,1 в. п. і становило 79,0%, каналізацією було забезпечено 78,4% помешкань домогосподарств, гарячим водопостачанням – 39,2%. Підвищився також рівень забезпечення індивідуальними системами опалення, газовими колонками, централізованим газопостачанням, електроплитами, ванною або душем. Водночас скоротилося забезпечення житла центральним опаленням, балонним газом, телефонами та сміттєпроводами (див. табл. 4). Суттєве скорочення стаціонарних телефонів пов'язано зі здешевленням мобільного зв'язку на тлі майже повного покриття території країни.

Тенденції забезпечення житла зручностями однакові як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості, різниця – лише у темпах змін. Необхідно зауважити, що суттєве збільшення рівня забезпеченості у сільській місцевості водогоном, каналізацією, гарячим водопостачанням та ванною або душем є опосередкованим свідченням суттєвого зростання багатоповерхової забудови.

Як зазначалося вище, покращення кількісних та якісних характеристик житлових умов є обов'язковим, але не єдиним фактором зростання задоволеності власними житловими умовами. Таке покращення повинно випереджати зміну уяви населення про стандарти житлових умов. У 2010 році дуже задоволеними своїми житловими умовами були лише 1,9% домогосподарств, просто задоволеними – 46,0%. У 2016 році частка дуже задоволених майже не змінилася – 2,0%, проте суттєво зросла частка задоволених – 53,6%. Отже, більше половини населення країни задоволені власними житловими умовами (табл. 5, за даними [6; 7]).

Таблиця 5

Розподіл домогосподарств за ступенем задоволеності житловими умовами, %

Ступінь задоволеності	Усього		Міські поселення		Сільська місцевість	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Дуже незадоволені	5,1	3,4	4,7	3,1	6,0	4,1
Незадоволені	13,9	11,2	12,8	9,1	16,4	15,7
Не дуже задоволені	33,1	29,8	30,7	27,0	38,2	35,5
Задоволені	46,0	53,6	49,6	58,9	38,0	42,5
Дуже задоволені	1,9	2,0	2,2	1,9	1,4	2,2
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

У міських поселеннях у 2010 році частка домогосподарств, які були дуже задоволені своїми житловими умовами, становила 2,2%, просто задоволених – 49,6%. У 2016 році частка дуже задоволених скоротилася на 0,3 в. п., а частка задоволених зросла більш ніж на 9 в. п. і становила 58,9%. Отже, майже 60% домогосподарств були задоволені своїми житловими умовами у 2016 році. У сільській місцевості темпи зростання не такі значні. Так, частка задоволених своїми житловими умовами зросла на 4,5 в. п. з 38,0% до 42,5%, проте тут суттєво збільшилася частка домогосподарств, дуже задоволених власними житловими умовами – з 1,4% у 2010 році до 2,2% у 2016 році (див. табл. 5).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Задоволення населення житловими умовами залежить від двох факторів: кількісних та якісних характеристик житла і стандартів житлових умов, що склалися на сучасному етапі розвитку суспільства. Ступінь задоволеності населенням може знижуватися навіть за покращення характеристик наявного житлового фонду. Житлові умови населення – складна економічна категорія, оцінювана за допомогою великої кількості показників, а відтак, необхідно чітко визначитися з системою показників, щоб оцінити ступінь задоволення потреб домогосподарств.

На тлі високого рівня забезпечення окремим житлом за даними 2010 року, у 2016 році ситуація покращилася незважаючи на складну політичну та соціально-економічну ситуацію в країні. Більше третини домогосподарств країни мешкають у житлі з навантаженням більше двох осіб на кімнату. Незважаючи на суттєве зростання, середній розмір житлової площі на одну особу в Україні перебуває на дуже низькому рівні. Застарілий житловий фонд поступово замінюється сучасним, про що свідчить зростання забезпечення житла зручностями. Сучасні стандарти житла поступово поширюються не тільки в містах, а й у сільській місцевості. У 2016 році більше половини домогосподарств країни були задоволені власними житловими умовами. Ступінь задоволеності у містах суттєво перевищував відповідний показник у сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Ковалевська О. П. Житлові умови населення в системі характеристик якості життя [Електронний ресурс] / О. П. Ковалевська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – № 3. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=475>
2. Манцевич Ю. М. Житло: проблеми та перспективи : [моногр.] / Ю. М. Манцевич. – К. : ПРОФІ, 2004. – 360 с.
3. Прокопа І. В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку / І. В. Прокопа. – К. : Інститут економіки НАН України, 1996. – 172 с.
4. Рівень життя населення України / за ред. Л. М. Черенько ; НАН України ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ; Держ. комітет статистики України . – К. : Консультант, 2006. – 428 с.
5. Скорик А. П. Розвиток житлово-комунального господарства України / А. П. Скорик. – Одеса, 2006. – 72 с.
6. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2010 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : [стат. зб.] // відп. за вип. І. І. Осіпова ; Держ. комітет статистики України. – К., 2010. – 76 с.
7. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2016 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : [стат. зб.] // відп. за вип. І. І. Осіпова ; Держ. комітет статистики України. – К., 2016. – 86 с.
8. Соціальні трансформації: міжнародний і вітчизняний досвід : [моногр.] / [В. М. Новіков, Н. П. Сітнікова, Л. А. Мусіна, В. В. Семенов] ; за ред. В. М. Новікова. – К. : НАН України ; Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 253 с.
9. Черніченко В. В. Житлові умови сільського населення в контексті формування соціальної політики / В. В. Черніченко // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1 (9). – С. 53–62.